

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל

Zwiazek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתבינה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר

רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630

cracowassociation@gmail.com

טלפון: 09-9579540 פקס: 054-4436366

www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation

בנק איגוד סניף 079 חשבון 2167/89

גליון 183 מאי 2022 אייר-סיון תשפ"ב

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

פלושוב: התחנה האחרונה של יהודי קרקוב, 1942-1945

העלה בכתב את רגשות האשם שליוו אותו עת ביצע את תפקידו בהחרבת הבניין, והוא הוסיף והדגיש כי "איני מעלה את ההרהורים האלה כדי לחפש מחילה ולהצדיק את תפקידי בפיוץ הבניין הזה. איני יכול לחפש סליחה וגם לא אמצא אותה, [...] אך כנסיבה מקלה יש לראות את העובדה שלקחתי איתי למחנה את אשתי ואת בתי, והן בוודאי היו נופלות קורבן איתי במקרה של סירוב".

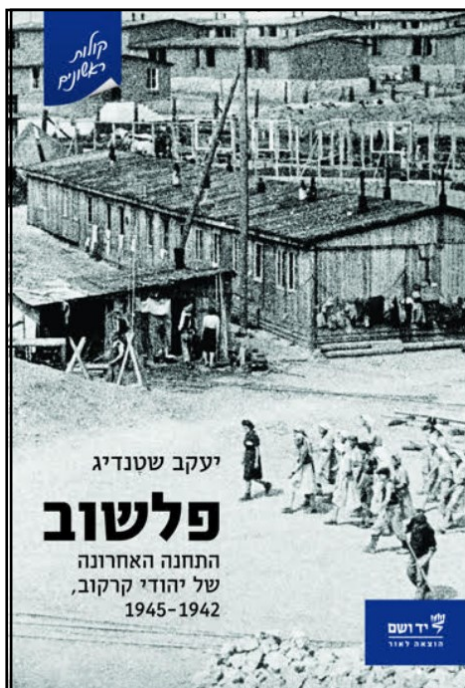
לאחרונה התפרסמה, בהוצאת "יד ושם" מהדורה מחודשת ומורחבת של ספרו של האדריכל יעקב שטנדיג "פלושוב: התחנה האחרונה של יהודי קרקוב 1942-1945". ספר שהוא קליידוסקופ של מאורעות, דמויות ואפיזודות מחיי המחנה. המהדורה הראשונה ראתה אור בשנת 1970, ולמהדורה זו נוסף מידע.

יעקב שטנדיג נמנה, לפני המלחמה, על הפעילים החשובים של הקהילה היהודית של קרקוב, ולאחר הכיבוש ניסה למנוע את נפילת תכולת בתי הכנסת של קרקוב בידי המרצחים.

ביוזמאט עמד שטנדיג בראש המחלקה הטכנית של הקהילה, ובקיץ 1943 חודשים אחדים לאחר שגורש מגטו קרקוב עם 8,000 יהודים אחרים למחנה פלושוב, מונה לתפקיד בכיר במשרד הבנייה של המחנה.

סמוך לסיום המלחמה הגיש שטנדיג דוח לוועדה היהודית ההיסטורית בפולין ובו דיווח על קורות בנייתו של המחנה לעבודת כפייה, ואחר כך מחנה ריכוז, פלושוב, גורל האסירים ועדויות של אסירים יהודים נוספים שנכלאו במחנה.

בקיץ 1944 הוטל על שטנדיג, בין השאר, לפוצץ את הבניין המפואר של אולם הלוויות של בית העלמין היהודי שנחנך ב-1032 ועכשיו היה בתחום מחנה פלושוב ושימש כאורווה. בחיבורו

רבי משה איסליש

בל"ג בעומר, שיחול ב-י"ח באייר 11 במאי, נציין 450 שנים לפטירתו של ר' משה איסרליש (הרמ"א), אשר נפטר ב-י"ח באייר השל"ב, 11 במאי 1572.

הרמ"א נולד בקז'ימייז' בשנת ה'ר"צ (1530) לרבי ישראל ורעייתו מלכה, הוסמך לרבנות בגיל 13, היה רבה הראשי של הקהילה היהודית בקז'ימייז' ונחשב לגדול פוסקי אשכנז במאה ה-16.

הרמ"א חיבר חיבורים רבים בהלכה, ומפעלו הגדול שסמכותו הוכרה לדורות בקרב יהודי אשכנז הוא חיבור "המפה" המהווה התאמות שערך לפסיקות "השולחן ערוך" של הרב יוסף קארו.

לכבודו של הרמ"א הוקם, בשנת 1553 - ויש הטוענים שהוקם בשנת 1557 - בית הכנסת שכונה "החדש" (להבדיל מבית הכנסת "הישן" שבקצהו הדרומי של רחוב שרוקה). על פי אחת המסורות הקים ישראל בן יוסף, אביו של הרמ"א שהגיע לקרקוב בשנת 1519, את בית הכנסת לכבוד בנו רמ"א, שכבר בנעוריו היה מפורסם בלמדנותו. הסבר אחר, על פי הכתובת בעברית שעל לוח היסוד, שבית הכנסת נבנה לזכרה של מלכה, אשת ישראל ואמו של הרמ"א. מסורת אחרת טוענת שבית הכנסת הוקם על ידי הרמ"א עצמו לזכר אשתו הראשונה שמתה בצעירותה.

על פי האגדה, הרמ"א חי 33 שנה, נפטר בל"ג בעומר שהוא היום שלושים ושלושה בספירת העומר וחיבר 33 ספרים (יש סבורים שנפטר בגיל 42 ואחרים טוענים שנפטר בן 52 שנים). הרמ"א ובני משפחתו נקברו בבית העלמין "הישן" ברחוב שרוקה, וקברו מהווה מוקד משיכה ותפילה ליהודים רבים במיוחד בל"ג בעומר.

משפצים את שרידי חומת הגטו בפודגוז'ה

החל שיפוץ שרידי חומת הגטו ברחוב לימנובסקיגו בפודגוז'ה. מצבה הפיזי של החומה הלך והורע, שברים נבקעו בה, חלק מהלבנים הוסרו וחלקה נטה הצידה. העבודות אמורות להסתיים בחודש הבא ויעלו כ-300,000 זלוטי.

עצרת ביום הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ב

ללבוב וחיו שם באמצעות מסמכים מזוייפים, שם הצטרפה האחות - שהיה לה "מראה טוב" - למחתרת הפולנית. עם חיסול הגטו במרס 1943 הצליחה האחות פולה להבריח את אברהם ממוקום מחבואו להונגריה, ואילו ההורים נשלחו למחנה פלשוב, שם שפר עליהם מזלם ונכללו ברשימה של חסיד אומות העולם אוסקר שינדלר. בשנתיים שעד סוף המלחמה עשה אברהם, ילדון בן 12, לבד ברחבי הונגריה ורומניה. בינואר 1945 עלה לארץ-ישראל באמצעות עליית הנוער.

כאן הסתיים מסלול השואה של אברהם והחל מסלול התקומה. כאן התגייס להגנה ולפלמ"ח, לחם להקמת מדינת ישראל, ואחר כך שרת בחיל האוויר. לאחר שחרורו היה מורה בבית ספר יסודי ומנהל בית חרושת לציפוי מתכות.

אברהם נישא לחיה, ויחד איתה הקים משפחה לתפארת: 4 בנות, 14 נכדים ו-22 נינים. "עבור המשפחה המפוארת שהקמנו שרדתי את המלחמה" אומר אברהם.

פרופ' יוסף שנקר

פרופ' יוסף שנקר הוא פרופסור אמריטוס למיילדות וגניקולוגיה, מנהל לשעבר של מחלקת נשים ויולדות במרכז הרפואי הדסה עין כרם, מחלוצי הטיפול בהפרייה חוץ-גופית בישראל ומחבר ספרי רפואה.

פרופ' שנקר נולד בקרקוב בשנת 1933 להוריו ד"ר יצחק שנקר ואנה לבית גרשלר, אח צעיר למרים (מרישה). האב היה כירורג ידוע בקרקוב, המשפחה חיה ברווחה כלכלית - למשפחה הייתה מכונת עם נהג פרטי.

עם פרוץ המלחמה ברחו בני המשפחה לפשמישל אך כעבור זמן קצר נאלץ האב, שהיה קצין רפואה פולני, לעזוב את משפחתו ולהצטרף ליחידתו. האם ושני הילדים הגיעו ללבוב ומשם גורשו, כמו פליטים רבים, לסיביר. בסיביר הם סבלו מקור מקפוא, ומרעב ממושך והתקיימו מאכילת תפוחי אדמה שהצליח הילד הצעיר להבריח לביתם. במהלך המלחמה הצליח האב להגיע לארץ-ישראל כעולה בלתי ליגלי ולאחר שש שנות פרידה ולאחר מסע מפרך של אלפי קילומטרים ובסיוע פעילי עלייה, הגיעו האם וילדיה לנמל מרסי ומשם הפליגו לארץ ישראל. באפריל 1946 הגיעו לארץ והתאחדו עם אבי המשפחה.

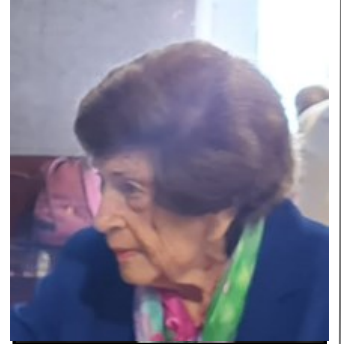
ליחידתו. האם ושני הילדים הגיעו ללבוב ומשם גורשו, כמו פליטים רבים, לסיביר. בסיביר הם סבלו מקור מקפוא, ומרעב ממושך והתקיימו מאכילת תפוחי אדמה שהצליח הילד הצעיר להבריח לביתם. במהלך המלחמה הצליח האב להגיע לארץ-ישראל כעולה בלתי ליגלי ולאחר שש שנות פרידה ולאחר מסע מפרך של אלפי קילומטרים ובסיוע פעילי עלייה, הגיעו האם וילדיה לנמל מרסי ומשם הפליגו לארץ ישראל. באפריל 1946 הגיעו לארץ והתאחדו עם אבי המשפחה.

(המשך בעמוד הבא)

עצרת הזיכרון התקיימה ב-28 באפריל 2022 כ"ז בניסן תשפ"ב, בתיכון עירוני ה', התיכון "המאמץ" של קהילת קרקוב. השתתפו עשרות רבות של שורדי שואה מקרקוב כשהם מלווים בבני משפחותיהם, וכן עשרות רבות של תלמידי התיכון. במהלך העצרת הודלקו 6 נרות זיכרון על ידי ששה שורדים ואלה שמותיהם:

שרה (לושה) גולדפינגר שין

נולדה בקרקוב בפברואר 1921 (וחגגה לא מכבר את יום הולדתה ה-101) להוריה אוגניה והנריק גולדפינגר, אחות בכורה ליורק ומארק. המשפחה התגוררה ברחוב קורדצקי 5, וניהלה אורח חיים מסורתי, האב התפלל בבית הכנסת "הישן" ובעלותו הייתה חנות צעצועים. לושה למדה בבית הספר העברי וסיימה את לימודיה התיכוניים בגימנסיה העברית הידועה. את הקיץ של שנת 1939 בילתה המשפחה בעיירת הנופש ראבקה, בה ניהלה האם בתקופות הקיץ חנות סידקית.

ביום פרוץ המלחמה ברחו אביה ואחיה יורק והצטרפו לצבא הפולני. האם שסרבה לברוח, נשארה עם לושה ומרק בעיירה ראבקה. בזכות בקיאותה גם בשפה הגרמנית, נבחרה לושה לשרת כעובדת כפייה במגורי הקבע של קציני הס"ס בעיירה.

לאחר שנה בה חוותה גיהנום, עליו הוזמנה להעיד בפולין עם תום המלחמה, ולאחר שנה במגורי הס"ס הצליחה לושה לברוח לקרקוב, שם זכתה לפגוש מחדש את יחיאל שין ויחד ברחו דרך סלובקיה, הונגריה, בה גם נישאו, ורומניה, עד שבינואר 1945 הגיע הזוג לארץ-ישראל. בתם היחידה, יהודית, נולדה מספר חודשים לאחר הגעתם ארצה והיא כבר צברית.

כ-5 השנים הראשונות התגוררו בחדר במרתף בחיפה. לימים עברה המשפחה לשכון עולים בקרית ביאליק ואח"כ לכרמל שבחיפה, שם ניהלה לושה חנות אופנה. לאחר מותו של בעלה, עברה לושה להתגורר ליד בתה בתל אביב ועסקה בעיקר בפעילות התנדבותית.

ללושה שלושה נכדים וארבעה נינים והיא מתגוררת בדור מוגן בתל אביב.

אברהם אבירם

אברהם אבירם הוא ארתור לבית אורבך נולד בקרקוב בשנת 1931 להוריו דוד ושרה, אח צעיר לפולה וליוסף. הבית היה בית מסורתי, המשפחה גרה ברחוב סרגו 17, והאב היה בעל חברת הובלות "קומיטא-אורבך".

אברהם הספיק לבקר רק שנתיים בבית הספר העברי היסודי ואז פרצה המלחמה וחיו יחד עם חיי יהודים רבים השתנו מקצה אל קצה. אברהם והוריו נכלאו בגטו ולמזלו הצליח אברהם הקטן, בן העשר, להתחבא כשנה בבונקר שהיה סמוך לכיכר זגודי. האחים ברחו מזרחה

עצרת ביום הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ב (המשך)

המשפחה נכלאה בגטו אך הצליחה להמלט בעזרתם של פולנים טובים ולמצוא מקומות מחבוא במהלך כל שנות המלחמה. ברברה התגלגלה, לבדה, ב-8 מקומות מסתור בהם עברה ממקום למקום בקרקוב ובכפרים הסמוכים לה. בסוף המלחמה הייתה בקרקוב ועבדה, ילדה בת 9, כמטפלת של נזירה חולה.

כאן הצטרפו למשפחה הקטנה גוסטה פישגרונד ואחותה רוזיה. גוסטה היא שסייעה בגידול שתי הבנות, ורשמה את בשיה לבית הספר העברי "תרבות" שנפתח בקרקוב באותה שנה והחזירה אותה לחיק היהדות. ברברה הצטרפה לקן השומר הצעיר, שנפתח ברחוב דיטלה בשאיפה לעלות לארץ-ישראל. בשנת 1951 עלתה לישראל, לקיבוץ גן-שמואל ומשם נשלחה עם הגרעין לקיבוץ ברעם. כאן התגייסה לצבא והייתה קצינה בנח"ל ולאחר שחרורה עסקה כל השנים בעולם האופנה.

לבשיה יש בת ובן ו-4 נכדים בנים.

אלונה פרנקל

אלונה פרנקל נולדה בקרקוב בשנת 1937, בת לגוסטה וסלומון גולדמן. המשפחה התגוררה ברחוב סובייצקיגו והאב היה רואה חשבון ואיש עסקים.

לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה נמלטה המשפחה ללבוב ושם נכלאה בגטו המקומי. לאחר שהגטו חוסל, מצאו הוריה מחבוא בצד הארי של העיר, אולם המשפחה שהסכימה להחביא אותם סירבה להחביא את אלונה, בת ה-5. הוריה מצאו לה מחבוא בכפר, בלעדיהם. הכפריים הסכימו להסתיר את הילדה תמורת תשלום, ומשאזלו משאבי ההורים, הוחזרה אלונה והוכנסה למחבוא עם הוריה. לאחר המלחמה שבה המשפחה לקרקוב ובשנת 1949 עלתה עם הוריה ארצה.

אלונה חיברה סידרת ספרי ילדים שגיבורם הוא הילד "נפתלי", וכולנו נעזרנו בספרה "סיר הסירים" כדי לגמול את צאצאינו מחיתוליהם. הספר תורגם לשפות רבות והיה לרב-מכר. אלונה כתבה ואיירה למעלה מ-35 ספרי ילדים שתורגמו לשפות רבות, ואיירה כ-40 ספרי ילדים של מחברים אחרים.

בטרילוגיה אוטוביוגרפית שכתבה, "ילדה", "נערה" ו-"אשה", מגוללת פרנקל את סיפור ילדותה בקרקוב ובלבוב, נעוריה ובגרותה בישראל. על ספריה ואיוריה זכתה אלונה בפרסים רבים ביניהם עיטור כריסטיאן אנדרסן לספרות ילדים ונוער ופרס ספיר לספרות בשנת 2005.

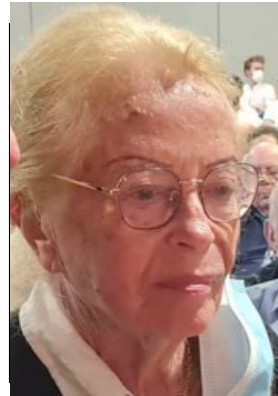
לאלונה שני בנים ו-5 נכדים.

במלחמת השחרור עבד האב ככירורג צבאי בבית החולים הצבאי בצפת שם חלה ונפטר בגיל 60. המשפחה נותרה בחוסר כל ובמצב כלכלי קשה. בישראל סיים פרופ' שנקר את לימודיו והתקבל ללימודי רפואה במסגרת העתודה האקדמית. לאחר שירות צבאי כרופא התמחה במיילדות והמשיך לעבוד במחלקת המיילדות והגניקולוגיה בבית החולים הדסה בירושלים, שם הקים, בין יתר מפעלותיו, את היחידה להפריה חוץ גופית.

בשנת 1989 קיבל פרופ' שנקר את אות יקיר העיר של קרקוב ועל הבית בו גרה משפחתו נקבעה לוחית זיכרון. לפרופסור שנקר ולרעייתו קיטי שני בנים ו-6 נכדים.

ינינה אקר

הלינה-ינינה נולדה בקרקוב להוריה דוד ושרה לימן, אחות צעירה לשני אחיה הבוגרים ריצ'רד ואלכסנדר - אולק. המשפחה גרה ברחוב טראווגוטה 8 בפודגוז'ה, והאב היה סוחר גדול ויזם. הראשון שהביא לפולין את ההמצאה החדשה, הרוכסן, וזכה להצלחה כלכלית מיידית.

בת שבע שנים בדיוק הייתה ינינה כשפרצה המלחמה, האב והאח הבכור עזבו את קרקוב, כדי להתגייס לצבא הפולני. ינינה נותרה עם אמה ואחיה בדירתם ולאחר מכן עברו להתגורר בקז'ימייז'. מאחר והמשפחה לא קיבלה אישור לעבור לגטו, נאלצה המשפחה בהתראה של 24 שעות להתפנות מקרקוב ועברו לכפר גדוב.

בקיץ 1942 נאלצה עם משפחתה לעזוב את גדוב והועברה לגטו בויליצ'קה. בתושייתה הרבה הצליחה אמה של ינינה לשלוח מברק לזוג פולנים שלקחו תחת חסותם את הילדה הקטנה. הזוג אימץ את הילדה ובשלב מסוים שינו את שמה מהלינה לינינה. כדי להגן עליה מהלשנות השכנים הכניסו אותה למנזר, ושם שהתה הילדה כשנתיים. האם שרדה ארבעה מחנות עבודה. האח אלכסנדר נרצח באושוץ בעקבות הלשנה של יהודי. האב והאח רישארד שרדו, חזרו בתום המלחמה לפולין והתאחדו עם אמה ואיתה.

לאחר סיום המלחמה התקשתה ינינה לחזור למשפחתה היהודית והמשיכה לחיות כפולניה קתולית עד שהמשפחה עזבה את פולין והגיעה לישראל בקיץ 1949.

ינינה נישאה לעמנואל ז"ל ועבדה במשך 35 שנים בחברת "אל על" כחשבת הכנסות של החברה. יחד עם בעלה בנו משפחה לתפארת. שלוש בנות, שישה נכדים וארבעה נינים.

ברברה (בשיה) פלץ

בשיה (ברברה) פלץ, בתם של יהושע ואלה מצנדורף ואחותה הצעירה של מרישה, הייתה בת שלוש כשפרצה מלחמת העולם השנייה. האם נפטרה והאב נותר עם שתי בנות קטנות.

רפואה יהודית בקרקוב בתקופת הכיבוש הגרמני

יש עדויות על קיומו של בית חולים יהודי בקרקוב כבר במאה ה-13, עם תחילת ההתיישבות היהודית במרכז של העיר. בתחילת המאה ה-19 מוזכר קיומו של בית החולים היהודי לעניים, מיסודו של ארגון "ביקור חולים" ברובע היהודי, קז'ימייז', ובסוף אותה מאה נבנה בית חולים חדש ובו מספר מחלקות, מרפאות חוץ ובית ספר לאחיות. רוב הרופאים שהועסקו בו היו יהודים, וזאת יש לדעת כי אחוז הרופאים היהודים בקרקוב שלפני המלחמה היה למעלה מ-60% בעוד שהאוכלוסיה היהודית מנתה רק כ-25%. במתכונת זאת פעל בית החולים עד פרוץ מלחמת העולם השנייה.

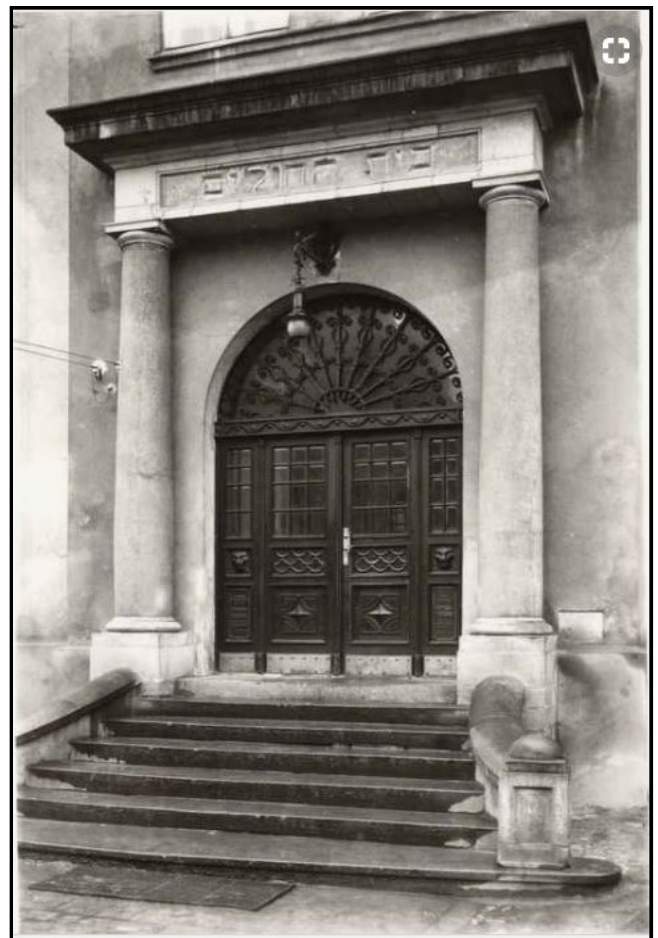
מצב היהודים בקרקוב הורע באופן ניכר עם היכנסם לגטו, והיודנראט, בראש ובראשונה, היה צריך לדאוג לצרכים הבסיסיים של כל הקהילה. לשם כך, הוועדה לענייני בריאות של היודנראט פעלה בתחום הסניטציה והבריאות בתחומים שונים: הוקמו בית מרחץ, ארבע מרפאות ובית חולים.

חסיד אומות העולם, הרוקח תדאוש פנקביץ, שהגרמנים התירו לו להפעיל את בית המרקחת בגטו קרקוב עד לחיסולו, כותב בספרו "בית מרקחת בגטו קרקוב", על הרופאים ובתי החולים בגטו, וכך הוא מספר:

"בגטו היו ארבעה בתי-חולים: בית החולים המרכזי שהועבר מרחוב סקבינסקה לתחום הגטו, לפינת רחובות יוזפינסקה וונגירסקה, מנהלו היה כירורג ידוע, ד"ר ניסנפלד; בית החולים למחלות מדבקות בניהולו של ד"ר א. ביברשטיין, שעבר, לאחר הקטנת הגטו, מרחוב רנקאווקה לרחוב קטן ליד כיכר זגודי; בית חולים קטן לקשישים ברחוב לימאנובסקי, שמנהלו, איש האשכולות, ד"ר קראנץ, נספה יחד עם חוליו בחודש יוני 1942; ובית החלמה ברחוב יוזפינסקה שנוהל בידי שני אנשים בעלי ידע רב וחדורי הרגשת יעוד – ד"ר יוליאן אלכסנדרוביץ' וד"ר בורנשטיין. במהלך הגירושים ושפיכות הדמים בגטו מילאו בתי החולים האלה תפקיד חשוב בהסתרת אנשים, ועובדיהם גילו תושיה רבה. לא מעטים חייבים להם את חייהם.

ביקרתי בכל אחד מבתי החולים בגטו, הייתי בכל בתי האבות, הוקסמתי מכישרונם וממסירותם של מנהלי המוסדות ושל הצוותים שעבדו בהם. ראיתי כמה לבביות והכרת תודה היו ביחסם של החולים אל ד"ר אלכסנדרוביץ, שמעתי את דברי התודה שהופנו אל ד"ר קראנץ ואל יד ימינו, הגברת גוטמן, ונתמלאתי פליאה והערצה למראה בית החולים המרכזי, שבשעה שהועבר מסקבינסקה ליוזפינסקה, הרשו הגרמנים להנהלה להעביר רק חלק זעיר מן הציוד. ואף על פי כן היה המבנה נקי, מסויד, ונמצאו בו כל המחלקות של בית חולים רגיל. חדר הניתוחים עבד ביעילות יומם ולילה.

לצד רופאי הגטו (ד"ר ניסנפלד, ד"ר ארדינאנד לבקוביץ', ד"ר בלאו) עבדו כאן בהתחלה גם רופאים מבחוץ שהורשו להיכנס לגטו ולשם כך צויידו ברשיונות מיוחדים. פעמים רבות הופיעו כאן לניתוח פרופ' יאן גלאצל ופרופ' יאנוארי זובריצקי, ובהתייעצויות רפואיות השתתפו פרופ' תדאוש טמפקה, אלכסנדר אושאצקי וד"ר סטניסלב לאפינסקי.

דלת הכניסה לבית החולים היהודי ברחוב סקבינסקה 8

מיד לאחר פלישת גרמניה לפולין וכיבושה של העיר קרקוב, החליט הממשל הגרמני על הקמת "גנרל גוברנמן", איזור שלא סופח ישירות לגרמניה אלא הפך למדינת חסות שלה וכלל את רוב יהדות פולין. קרקוב נקבעה כעיר הבירה של הגנרלגוברנמן, דבר שהיה לו השפעה מכרעת גם על גורלה של יהדות קרקוב.

כבר ב-8 בספטמבר 1939 הוכרחו היהודים להקים את היודנראט והחלו מעשי השוד, עבודות הכפייה, חובת עטיית סימן היכר וסימון החנויות. הוטלו עוצר לילה ואיסורים רבים נוספים ביניהם איסור על רופאים יהודים לטפל בלא-יהודים.

עד סוף שנת 1939 נקבע מבנה היודנראט, שכלל 12 וועדות ו-17 מחלקות, שעליהן היה לטפל בכל תחומי

רפואה יהודית בקרקוב בתקופת הכיבוש הגרמני (המשך)

כיצד למנוע מחלות מדבקות וכיצד להיאבק בהן?

חוברת הדרכה ליהודים בגטאות - חוברה

-קרקוב, 1941

החוברת ראתה אור מטעם ארגון יס"ס בהיתר מיוחד מהשלטונות הגרמנים להדפסת 50 אלף עותקים של החוברת כבר בחודש יוני 1941, ולאחר כמה חודשים קיבלו אישור מצומצם יותר להדפסה של 10,000 עותקים.

בפתח החוברת מבוא קצר בנושא חיידקים, מגיפות וחיסונים, ואחריו שלושה פרקים המוקדשים כל אחד למחלה אחרת: טיפוס הבהרות, טיפואיד ודיזנטריה - שלושת מחלות נפוצות שקטלו רבבות מיהודי הגטאות לאורך המלחמה

שם המחברת, הרופאה סטפניה זילברברג, מופיע בכמה רשומות באתר "יד ושם" ובאתר "מוזיאון ארצות הברית לזכר השואה", וכן ברשימה של ניספים מקרקוב שנדפסה בכתב העת Przegląd Lekarski בגליון מס' מיולי 1945.

מהרשומות עולה שסטפניה נולדה בשנת 1898 בקרקוב להורים בשם הרמן ואדלה, ושבהכשרתה היתה בקטריולוגית. בשנת 1942 נשלחה, כנראה, למחנה ההשמדה בלז'ץ ונספתה.

בראש המחלקה הפנימית בבית החולים המרכזי בגטו עמד דר' בלסברג, את המחלקה הנזירולוגית ניהל דר' ברונשטיין, את המחלקה הגינקולוגית ניהל דר' י. לקס ודר' ר. פניגר. המחלקה האורולוגית נוהלה על ידי דר' ר. לקס, מחלקת העיניים נוהלה על ידי דר' א. מירובסקי ודר' מ. של, בראש מחלקת אף אוזן גרון עמד דר' פ. גרינבאום וא. מאהאוף, דר' רוזנצוויג ודר' ה. אנגלשטיין עמדו בראש מחלקת העור ואת מכון הרנטגן ניהל דר' ס. שוורץ ודר' צ. בליבאום.

מנהל בית החולים למחלות מדבקות היה כאמור ד"ר א' ביברשטיין, שזכה להוקרה רבה מצד חוליו. לראש המחלקה הסניטארית וכקצין קשר בינה ובין השלטונות הגרמניים נתמנה ד"ר הבר. מלבד מנהלי המחלקות שהוזכרו, עבדו כמעט כל הרופאים בבתי החולים שבגטו ללא תמורה.

ב-13-14 במרס 1943 חיסלו הגרמנים את הגטו באקציה ברוטלית, בה השתתפו שוטרים פולנים ואוקראינים וסייעו להם שבויי מלחמה רוסיים.

וכך מתאר את הדברים הרוקח פנקביץ: "לפני שהם עוזבים את משמרתם בבית החולים מוסרים הרופאים לידיעת החולים את פקודת הגרמנים - לאף חולה אסור לעזוב את מיטתו. אך יחד עם הפקודה הרופאים אומרים לחולים 'כל מי שמסוגל - שיציל את נפשו'. מתחילה בריחה מבהלת [...] רבים אינם מסוגלים להתרומם בכוחות עצמם ונשארים, הם יודעים מה צפוי להם...". כ-2,000 יהודים נרצחו באותו יום ברחובות הגטו, ביניהם החולים בבתי החולים ורופאיהם שסרבו לעזוב, כ-1,000 יהודים שולחו לאושוויץ והשאר שולחו למחנה העבודה/ריכוז פלשוב ומחנות עבודה אחרים.

במחנה פלשוב, אליו הגיעו כ-8,000 מיהודי קרקוב פעל "רוויר" - בית-החולים, אשר פעל בעיקר להשמדתם של החולים ולא לריפויים. במחנה שלט, שליטה ללא מצרים, הרופא היהודי ד"ר גרוס, אשר לאחר המלחמה נשפט ונתלה.

מי מכיר? מי יודע?

מרדכי דוד אברמוביץ מבקש מידע על פקיד הקהילה רדליך. בספר "דבר הישועה - נס הצלת משפחת אהרנברג מקרקוב" שנכתב על ידי שלושת בנותיו של ר' יהושע מנחם אהרנברג ז"ל, נכתב בין היתר: "... בניין הקהילה הוקף חיילים [...] וכשעזבו את הבניין לקחו עמם אנשי הס.ס. את פקיד הקהילה מר רדליך. הוא הובל אל בית הכנסת העתיק 'ר' אייזיק ר' יעקל'ס' ונצטווה להעלותו באש. רדליך סרב למלא את הפקודה, ונהרג בו במקום על קידוש ה'. קרבן לשוד המאורגן בימי המצור, נפלו גם חפצי הכסף ותשמישי קדושה מוזהבים בעלי ערך בל יתואר, שהיו ברוב בתי הכנסת שבעיר." מי היה פקיד הקהילה רדליך? האם למישהו יש מידע נוסף ויוכל להרחיב על האיש והאירוע?

שלמה פוגל מבקש מידע על משפחת הסבים סולומון ומרים פוגל (Vogel). הסבים עם ילדיהם משה, דוד ופלה - ציפורה התגוררו ברחוב ויטה סטבושה 7. ככל הידוע הסב שרת בצבא הפולני בחיל הפרשים. האם מישהו יכול להוסיף מידע על המשפחה? טלפון 050-7244500.

מי הרבנים שבתמונה? התמונה צולמה בקרניצה ב-1932. ככל הידוע מצולמים בה, מימין לשמאל: אריה לברטוב, הרב אייזיקל לברטוב, הרב שם קלינברג האדמו"ר מדז'לושיצה שהשטיבל שלו היה ברחוב דיטלה 17 בקומה השנייה, הרב מנשה לברטוב והרב ישראל לברטוב. האם מי מכם יכול לאשר את שמות המצולמים?

אגדה על האלמוני שביקש להקבר ליד ה"מגלה עמוקות"

אך ניחם עצמו בכך שאיש אינו מכיר את האברך, אין לו קרובים או ידידים, ובעיקר - אין איש יודע ממעשה המכירה. הכסף הולך כמובן למטרות טובות, והכל בא על מקומו בשלום.

האברך נקבר, כמנהג ישראל, כאחד בני בלי שם בחלקה צדדית, שמלבד יום הפטירה לא צויין עליה דבר, אפילו לא שם הנפטר.

בלילה בא האברך בחלום אל הגבאי וטענה בפיו: הסכמנו על עיסקה בצורה ברורה ומפורשת, ואתה את חלקך לא קיימת! שילמתי עבור חלקת הקבר ואתה תקעת לי את כפך, וקברתני במקום אחר. אתבע אותך לדין בבית דין של מעלה.

נחרד הגבאי, אבל ניסה לומר לעצמו שה"החלומות שווא ידברון", וש"דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין". אולם משנשנה החלום בלילה שלאחריו וזה הבא ובבא אחריו, הבין שלא יצא ממנו נקי, וכדרכו של יהודי, נכנס לשפך שיח לפני הרב. "את חטאי אני מזכיר היום" - אומר הגבאי לרב, רבי יואל סירקיש, הב"ח (=בית חדש) - "כך וכך הווה מעשה, מכרתי את שאינו ראוי, וכך וכך עלתה בידי, והנה האברך הנפטר מבהילני בדברים, ורוצה לתובעני בבית דין של מעלה, כלומר, רוצה במותי".

ניחמו הב"ח בדברים וחיזקו, והורה לו שבעת שיבוא האברך שוב בחלומות לתובעו יענה לו בדברים ש"תורה לא בשמים היא" עוד, ואין דינים בפני ביה"ד של מעלה אלא רק בזה של מטה. ואם הוא חפץ במשפט צדק, יבוא ביום פלוני, במקום פלוני ויתבענו בפני ביה"ד, והיה אשר יאמרו הדיינים הוא יקום.

האברך בחלום, בשומעו את דברי הרב הב"ח אשר בפי הגבאי הסכים מיד, והודיע על בואו באותו יום שנקבע. ביום המיועד, הותקנה בבית הכנסת מחיצה שמאחוריה תיסתר רוחו של האברך, וכשהגיעה שעת ה"דין תורה", נשמע כמין רחש מאחורי הפרגוד, ונפתח הדיון.

ציוה הרב על האברך שירצה את דבריו בפני ביה"ד, וזה עשה כדבריו, בסכמו את טענותיו שעל חברה קדישא לקיים את דבר ההסכם ולהביאו למנוחת עולמים במקום הקנוי לו.

כשנתבקש הגבאי לענות לדברי בעל דינו, עמד ואמר: "הן אמת שכך היה סיפור המעשה, אולם היה זה מקח טעות; מעולם לא עלה בדעתי לטמנו בסמיכות לקברו של הרב בעל 'מגלה עמוקות', אין זה לפי כבודו של הרב, וזה בניגוד לצוואתו, ובן בלי שם זה, שאף את שמו לא רצה לומר לי, אינו ראוי לכך.

הרב הב"ח פנה אל אל המנוח שיאמר לו מה שמו ומי הוא, בכדי שיראה ביה"ד שמא ראוי הוא להיקבר אצל ה'מגלה עמוקות', אך האברך סירב בתוקף לגלות דבר על אודות עצמו, באומרו שאין זה ממין העניין, ואילו את ההסכמה שבתקיעת כף ים לקיים כלשונה.

(המשך בעמוד הבא)

מספרים בקרקוב כי לאחר הסתלקות בעל "מגלה עמוקות", רבי נתן נטע שפירא, הגיע אברך צעיר אל גבאי "חברת קדישא" ובפיו בקשה: מכיוון שראה כי בקרבת קברו של ה'מגלה עמוקות' מצויה חלקת קבר פנויה, חפץ הוא לרכוש חלקה זו עבור עצמו, ואף הציג סכום הגון לשם כך.

כאשר שמע הגבאי את דברי האברך, החל לגעור בו: מי אתה כי תחשוב עצמך ראוי לשכב במקום קדוש כזה? ומה עוד כשבעל 'מגלה עמוקות' ביקש להשאירו פנוי? אולם האברך לא הרפה. הוא היה מוכן לשלם סכום נכבד עבור רכישת הקבר.

חלפו ימים, ויום אחד החל הגבאי להרהר בינו לעצמו: ההוצאות מרובות, שמירת בית החיים, הגדר הזקוקה לתיקון, הניקיון התחזוקה וקופת 'חברה קדישא' ריקה, והנה הזדמנות נקרתה למלא את הקופה, כי בכספים שהציע האברך תמורת החלקה ניתן יהיה למלאות רבות מן ההוצאות. ממילא - אמר הגבאי לעצמו - האברך צעיר, ואני זקן ומי יודע מה ילד יום.

כשבא שוב האברך לחזור ולבקש את בקשתו נענה לו הגבאי ותקע לו את כפו לקניין חלקת הקבר סמוך לקבר ה'מגלה עמוקות', נטל את הכסף לקופת חברה קדישא, אך את הקבר לא רשם על שם האברך, ואף הגבאי לא התעניין כלל לשמו.

באותו יום נסתלק האברך לבית עולמו בפתע פתאום. נחרד הגבאי חרדה גדולה, שכן אפילו את שמו לא ידע,

המצבה על קברו של ה"מגלה עמוקות" בבית העלמין "הישן"

אגדה על האלמוני שביקש להקבר ליד ה"מגלה עמוקות" (המשך)

יען נמצא קבור באשמונים,
ותמחנה אותותיו מרוב שנים,
אכן יגיד עליה רעו גאון עוזנו,
מגלה עמוקות ומגיה חשכנו,
כי רב כבודו בשם תפארת,
להשאר בדור דורים למזכרת,
גבאי הח"ק זאת אל ליבם השיבו,
ומצבה חדשה על קברו הציבו,
תקב"ץ לפ"ק לבריאת ארץ ושמים."

בשנת 1924 הוקמה מצבה חדשה ונכתב עליה הנוסח הישן עם תוספת לזיהוי הנקבר תחתיה:

"נתחדשה ע"י ראשי קהלתנו מש 'תרפ"ד
וכפי הנראה מכתבי... קדמוניות
נקבר פה הר' יצחק בהג' מו'
נתן שפירא זצ"ל בעל מגלה עמוקות
נפטר בדמי ימיו בן כ"ה שנים
בר"ח שבט ת"ט לפ"ק תנצב"ה"

במהלך מלחמת העולם השנייה נעקרה המצבה ממקומה והכיתוב הושחת. לאחר המלחמה שופץ בית העלמין והוצבה מצבה חדשה, אך במיקום אחר ולא בסמיכות ממש לקברו של רבי נתן נטע שפירא. הכיתוב עליה מטושטש, וכיום חלקה התחתון - ובו זהותו המשווערת של הנקבר תחתיה - אינו קריא. על מקום הכיתוב שמלפנים מופיע באופן בולט הכיתוב: "יגיד עליו רעו."

לאחר ששמעו הדיינים את הצדדים, ישבו ושקלו וטרו בדבר, ובסופו של יום יצא הפסק: "מכיוון שהמנוח קנה בלי שום צל של ספק את חלקת הקבר, ומן הראוי שיקבר בה כפי שהובטח לו, אך מאידך גיסא אין ביה"ד יודע אם האיש הוא לפי כבודו של בעל ה"מגלה עמוקות", ואם ראוי לעבור על צוואתו למענו, ומכיוון שאנשי הח"ק כבר יצאו ידי חובתם כלפי המנוח בזה שטמנוהו היכן שהוא, לכן אין אנו מחייבים את הח"ק להעבירו לקבר שליד הרב הגאון, אבל כדי לצאת ידי חובת אלקים ואדם, ומחמת הספק, יפתחו את שני הקברים, זה של האברך וזה שליד קבר ה'מגלה עמוקות, וייתרום פתוחים למשך הלילה. "ואתה" - סיים הב"ח בפנותו אל המנוח שמעבר למחיצה - "אם אכן ראוי אתה לשכב ליד הרב בעל 'מגלה עמוקות' תעבור לבדך אל הקבר הנכון לך".

כך נעשה. למחרת עם בוקר באו לבית החיים ויחרדו אל ליבם - קברו של האברך היה ריק, ואילו הקבר ליד בעל 'מגלה עמוקות' היה מלא. הקימו הגבאים מצבה על קברו וכתבו עליה: "פה נטמן האברך לא נודע מיחו, יגיד עליו רעו".

לאחר שנים נמחק הכתוב מן המצבה. בשנת תקצ"ב הוקמה מצבה חדשה על הקבר ועל פי התעוד של חיים דב פרידברג בשנת תרנ"ט (1899) נחרטו עליה הדברים:

"ציון לנפש חיה פה מצאנו,
ודעת שמה לריק יגענו,

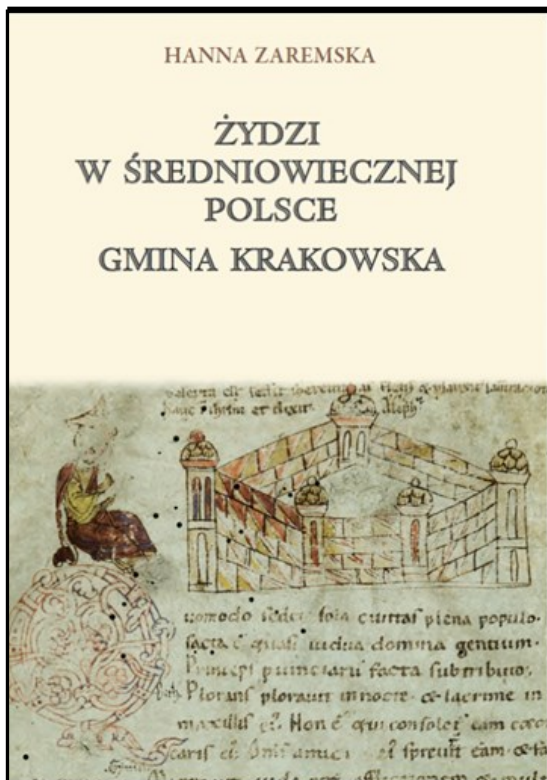
לבק, השייכון היהודי

פרופ' חנה זרמסקה Hanna Zaremska כתבה בספרה על הקהילה היהודית של קרקוב בימי הביניים Żydzi w Średniowiecznej Polsce. Gmina Krakowska על כך שב-26 במרס 1378 קיבל היהודי לבק מכתב תודה ממועצת העיר של קרקוב. מכתב התודה היה על כי לבק ביטל חלק ניכר מהחוב שהייתה חייבת לו מועצת העיר. ומי היה לבק היהודי שבאותם ימים כמעט כל תושבי קרקוב, כולל מלכים, לוו ממנו?

מעט מאוד ידוע על האיש העשיר הזה. שמו מופיע במקורות שונים בשנים 1363-1395 אך לא ידוע מתי נולד והיכן נפטר. ידוע כי נולד בקרקוב, בנו של ירדן, ונישא לאישה צעירה ממנו בשנים רבות בשם סונקה, עמה הוליד ארבעה בנים: ירדן, אברהם, כנען ויזרעאל, ובת אחת - גולדה. לבק היה אישיות חשובה ומשפיעה באותה תקופה, היה סוחר, חוכר, בנקאי החצר של מלכי פולין ובעל בתים רבים בקרקוב (ברחובות ז'ידובסקה, וישלנה ומיקולייסקה).

המלך קזימיר השלישי "הגדול" (1310-1370) רצה להנציח את שלטונו על ידי הקמת מבנים גדולים והקים טירות וכנסיות וכן ביצר ובנה את חומות העיר והחל בבניית הטירה בוואוול. להוצאותיו הרבות נזקק המלך למימון שהיה מעבר ליכולותיו של האוצר המלכותי ונזקק להלוואות. הלוואות אלה ניתנו לו על ידי לבק ועל ידי יהודים אחרים שסיפקו שירותים אלה למלכי פולין.

לבק לא היה מלווה הכספים היהודי בעיר אך היה לו תפקיד יחודי בחצרו של המלך קזימיר הגדול, ובשנת 1368 מינה אותו המלך למועצה העוסקת במכרות המלח ולאחר מכן החכיר ללבק את זכויות הכריה במכרות המלח בבוכניה ובויליצ'קה ולניהול המטבעה המלכותית בקרקוב. מרבצי המלח בפולין הקטנה, שסיפקו לאוצר המדינה רבע מהכנסותיה, היו בעלי חשיבות פיננסית מהותית.

אנילה שטיינסברג, עורכת הדין הראשונה בגליציה

אנילה שטיינסברג Aniela Steinsberg הייתה האישה הראשונה בגליציה שנרשמה בפנקס עורכי הדין.

היא נולדה בשנת 1896 בווינה ליוסף ברלינרבלאו (בעל בית חרושת בצינטווחובה) והלנה לבית אופנהיים מסוסנוביץ. סיימה את לימודי המשפטים באוניברסיטת ורשה ונישאה לעו"ד אמיל שטיינסברג, שנולד בנובי-טארג ב-1879, וברישומים משנת 1912 משרדו היה בכיכר המרכזית 6 ואחר כך ברחוב בשטובה 8.

אנילה התגוררה בקרקוב משנת 1921, אך לא ניתן לה, כאישה, לעסוק במקצועה. שטיינסברג לא ויתרה ופנתה לבית המשפט העליון וזה התיר לה לעסוק במקצוע עריכת הדין. בשנת 1930 הייתה היא האישה הראשונה בגליציה שנרשמה בפנקס עורכי הדין והצטרפה למשרדו של בעלה, אמיל.

בשנות המלחמה חיה בוורשה, כשהיא משתמשת בניירות מזוייפים, הייתה חברה בארגון המחתרתי של המפלגה הסוציאליסטית הפולנית, פעילה בוועד לעזרת יהודים ז'גוטה וערכה את הפרסום "Wolność" (=חופש).

כמעט כל משפחתה, כולל בעלה, נרצחו במלחמה. שטיינסברג נפטרה בוורשה בשנת 1988.

ההיסטוריה של כיכר גיבורי הגטו בפודגוז'ה

שבספרו של הרוקח, חסיד אומות העולם, תדיאוש פנקייביץ, שכתב כי לאחר הגירושים נותרו בכיכר רק חלקי רהיטים שבורים.

למעלה: פלאץ זגודי בה רוכזו היהודים לקראת שילוחם למוות. למטה: כיכר גיבורי הגטו עם אנדרטת הכסאות.

בימים שבהן פודגוז'ה הייתה עדיין עיר עצמאית (בשנים 1784-1917) היה שם הכיכר Mały Rynek (=הכיכר הקטנה), היה בית ספר לרכיבה ושוק חזירים ובקר, והמקום לא היה מפותח. בסוף המאה ה-19 הוסדרו גבולות הכיכר, נבנו סביב בתי מגורים, נשתלו מדשאות ועד תחילת המאה ה-20 הושלמו המדרכות סביבה.

לציון האיחוד בין העיר פודגוז'ה לעיר קרקוב שונה שם הכיכר לכיכר זגודי (=כיכר ההסכמה), ככל הנראה כדי לציין את הסכם שתי הערים. בשנת 1930 הוקמה בכיכר תחנת האוטובוס ששירתה את הקווים שחיברו את קרקוב עם עיירות באזור פודקארפציה ושנה מאוחר יותר הוקם בניין התחנה שתוכנן על ידי האדריכל היהודי אדולף שיודמק.

בתקופת הכיבוש הגרמני הוקם ברובע פודגוז'ה הגטו (מרס 1941 – מרס 1943) והכיכר נכללה בשטחו. הבניין שבכיכר שרת כתחנת משטרה של המשטרה הפולנית (המשטרה "הכחולה"), ולידו הייתה חומת הגטו. במרחק לא רב, ברחוב לבובסקה, היה השער הרביעי של כניסה לגטו.

הכיכר הייתה מקום הריכוז העיקרי שבה ריכוזו הגרמנים את היהודים לקראת שילוחם למחנה המוות בלז'ץ. האנשים הצטופפו על הקרקע בחלק המערבי של הכיכר ובחלקה המרכזי עמדו משאיות עליהן הועמס הרכוש שנגזל.

בשנת 1948 החילו שלטונות העיר קרקוב לשנות את שם הכיכר ל-Plac Bohaterow Getta (=כיכר גיבורי הגטו). בשנת 2005 נבנתה הכיכר מחדש ולאחר השלמת שחזור נחנכה במקום אנדרטה לזכר הגטו ויהודיו. האנדרטה תוכננה על ידי האדריכלים פיוטר לויצקי וקז'ימייז' לאטק ובה 70 כסאות ריקים בגדלים שונים הפונים לכיוונים שונים. המתכננים קיבלו השראה מהתאור

